

Asia: VN/3799/2024

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävinä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Valtuutetun tehtävänä on myös ulkomaalaisten oikeuksien ja aseman edistäminen. Valtuutettu toimii lisäksi kansallisena ihmiskaupparaportoijana, naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana sekä maastapoistamisen täytäntöönpanon valvojana. Tehtävistä säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), laissa yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) sekä ulkomaalaislaissa (301/2004). Valtuutettu kiittää työ- ja elinkeinoministeriötä lausuntopyynnöstä.

Kansainvälisten opiskelijoiden ja heidän perheenjäsentensä määrä on kasvanut Suomessa viime vuosina paljon, kuten hallituksen esitysluonnoksessa on kuvattu. Kansainvälisten opiskelijoiden rekrytointiin liittyy virallisia ja epävirallisia välikäsiä, jotka markkinoivat opintomahdollisuuksia ja laskuttavat opiskelijoita opintopaikan käytännön järjestelyistä. Korkeat elinkustannukset lukukausimaksujen lisäksi ajavat opiskelijoita ja heidän perheenjäseniään haastaviin tilanteisiin työllistymisvaikeuksien vuoksi. Opiskelijat ovat voineet velkaantua jo ennen Suomeen tuloa.

Muutos on ollut nopea eivätkä oppilaitokset tai opiskelijoita tukevat rakenteet ole pysyneet sen perässä. Kansainväliset opiskelijat tarvitsevat Suomessa uudenlaisia tukipalveluita esimerkiksi asumiseen ja työllistymiseen, joita ennakoluulot ja syrjintä vaikeuttavat.

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan, että opiskelijalle myönnetty oleskelulupa otetaan peruuttamisharkintaan tai uutta oleskelulupaa ei myönnetä, jos tulee ilmi, että opiskelija on turvautunut toimeentulotukeen. Perusteluiden mukaan "[k]ynnys oleskeluluvan peruuttamista tai uusimatta jättämistä koskevan harkinnan aloittamiselle olisi matala, koska jo ensimmäinen tai vähäinen toimeentulotukeen turvautuminen johtaisi oleskeluluvan peruuttamista tai uuden oleskeluluvan myöntämättä jättämistä koskevaan harkintaan. Jos opiskelija olisi turvautunut toimeentulotukeen tai jos toimeentulotuen hakeminen tulisi ilmi opiskelijan perheenjäsenen tekemän hakemuksen seurauksena ja toimeentulotukea olisi myönnetty, olisi ennen päätöksentekoa

selvitettävä, millä perusteella tuki on myönnetty. Jos toimeentulotukea olisi myönnetty esimerkiksi lapsen sairauden hoitamisesta syntyneiden yllättävien kulujen seurauksena taikka muun lapsen erityisen tarpeen takia, se ei lähtökohtaisesti vaikuttaisi opiskelijan oleskelulupaan.”

Julkisella vallalla on perustuslain 22 §:n mukaisesti velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeudet. Turvaamisvelvollisuus koskee lähtökohtaisesti kaikkia Suomen lainkäyttöpiirissä olevia henkilöitä, myös oleskeluluvalla Suomessa olevia ihmisiä. Esityksessä on kyse erityisesti perustuslain 19 §:ssä turvattujen oikeuksien kannalta keskeisestä sääntelystä. Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Toimeentulotuki on viimesijainen tukimuoto, jolla on tarkoitus turvata välttämätön toimeentulo ja huolenpito.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu arvioi, että ehdotettu sääntely voi entisestään vähentää toimeentulotukeen turvautumista tilanteissa, joissa henkilöllä olisi välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon tarve. Esitysluonnoksen mukaan alle prosentti ulkomaisista opiskelijoista on hakenut toimeentulotukea. Näin ollen toimeentulotukeen turvautumista tapahtuu käytännössä hyvin harvoin. Tähän syynä voi olla jo nykyinen edellytys toimeentulosta, minkä vuoksi toimeentulotukeen ei uskalleta turvautua. Avuntarve näkyy kuitenkin esimerkiksi kirkon opiskelijatyössä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnittää erityistä huomiota siihen, että lainsäädännön perusteella tulisi olla selvää, että toimeentulotukeen turvautuminen ei kaikissa tilanteissa johda luvan peruuttamiseen. Esitysluonnoksen perusteluissa on esimerkiksi tunnistettu lapsen erityisten tarpeiden turvaaminen tilanteena, jossa toimeentulotukeen voisi turvautua ilman oleskeluluvan peruuttamista. Lasten erityistarpeiden turvaamisen lisäksi sääntelyssä ja sen perusteluissa tulisi huomioida esimerkiksi ihmiskaupan uhrien, vammaisten henkilöiden ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden erityistarpeet. Vammaisten ihmisten erityistarpeiden turvaamisen osalta sääntelyssä on syytä huomioida myös velvollisuus kohtuullisiin mukautuksiin YK:n vammaisyleissopimuksen ja yhdenvertaisuuslain mukaisesti. Selkeyden vuoksi mahdollisuus poiketa peruuttamisesta riippuen siitä, millä perusteella tuki on myönnetty, olisi tunnistettava lain eikä pelkästään perusteluiden tasolla.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, että velkaantumisen ja hyväksikäyttävien työolojen riski koskee myös kansainvälisiä opiskelijoita. Jos henkilö ei uskalla hakea toimeentulotukea oleskeluluvan peruuttamisriskin takia, voi tämä olla omiaan edesauttamaan harmaan talouden ja varjoyhteiskunnan laajenemista sekä haavoittuvassa tilanteessa olevien ihmisten altistumista hyväksikäytölle ja ihmiskaupalle. Hyväksikäyttävissä työoloissa tai ihmiskaupan uhrina oleva opiskelija ei myöskään välttämättä tämän vuoksi uskalla irtaantua tilanteestaan, jolloin myöskään mahdolliset vakavat rikokset eivät tule ilmi.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa myös, että opiskelijoiden toimeentulo saattaa monissa tapauksissa olla riippuvainen osa-aikaisesta työpaikasta. Suomen työllisyystilanne on epävakaa ja työntekijän irtisanomissuojaa on heikennetty. Näin ollen valtuutettu katsoo, että esitysluonnoksessa tulisi huomioida se, ettei lyhytaikaista turvautumista toimeentulotukeen uuden työpaikan löytämisen aikana tulisi käyttää perusteena oleskeluluvan peruuttamiselle tai uusimatta jättämiselle, kun opinnot ovat kesken ja toimeentulo on turvattu uuden työpaikan myötä.

Lainsäädännöllä tulee turvata opiskelijoiden oikeusturva ja kestävät rakenteet opiskeluun Suomessa, jotta haavoittuvassa asemassa olevaa ihmisryhmää ei pääse syntymään. Hallituksen esitysluonnoksen myötä toimeentulotukeen turvautunut opiskelija voitaisiin käännötyä maasta kesken opintojen. Esitysluonnos ei ratkaise kansainvälisten opiskelijoiden tilanteeseen liittyviä

ongelmia, vaan pahimmillaan vaikeuttaa vaikeimmissa tilanteissa olevien opiskelijoiden asemaa entisestään. Esitysluonnos on omiaan tukemaan harmaata taloutta, hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa sekä edesauttaa varjoryhteiskunnan syntymistä.

Hiltunen Rainer
Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Korkman Elsa
Yhdenvertaisuusvaltuutettu - Asiantuntija